

UDC 930.85(4-12)

YU ISSN 0350-7653

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

XXXV

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

Rédacteur

LJUBINKO RADENKOVIĆ

Directeur de l'Institut des Etudes balkaniques

Membres de la Rédaction

FRANCIS CONTE (Paris), DIMITRIJE DJORDJEVIĆ (Santa Barbara),
MILKA IVIĆ, DJORDJE S. KOSTIĆ, LJUBOMIR MAKSIMOVIĆ,
DANICA POPOVIĆ, BILJANA SIKIMIĆ,
ANTHONY-EMIL TACHIAOS (Thessalonique), NIKOLA TASIĆ,
SVETLANA M. TOLSTAJA (Moscou), GABRIELLA SCHUBERT (Jena),
KRANISLAV VRANIĆ (secrétaire)

BELGRADE

2005

Растко ВАСИЋ
Археолошки институт,
Београд

БЕЛЕШКЕ О ГЛАСИНЦУ – АУТАРИЈАТИ

Анстракт: Грчки географ Страбон наводи да су Аутаријати једном били највеће и најјаче илирско племе. Историјска збивања у којима се помињу датују у другу половину IV века пре н.е. где се они не одликују ни снагом ни величином. После овога датума више се не помињу у изворима. Стога је логично закључити да њихове звездане часове треба датовати пре IV. века пре н. е.

Према археолозима и модерним историчарима Аутаријати су живели у југоисточној Босни, југозападној Србији и северној Црној Гори, односно на територији где је идентификована моћна група старијег гвозденог доба, названа гласиначка, по висоравни Гласинац, источно од Сарајева. Врхунац моћи ове групе датује се од средине 7. до средине 5. века пре н. е., на основу насеља и гробова и великог броја покретних налаза, оружја, керамике, накита, бронзаног увезеног посуђа итд. На основу тога, ових хронолошких и хоролошких паралела, аутор претпоставља да би се гласиначка група могла повезати са Аутаријатима.

Аутаријати, највеће и најмоћније илирско племе, како их је окарактерисао грчки географ Страбон,¹ релативно су мало познати у античким писаним изворима. Једва да се помињу на тридесетак места у вези са збивањима у којима су учествовали или, чешће, у вези са збивањима у којима су важнију улогу играли њихови суседи, којима су писци поклонили више пажње. Модерни историчари се нису освртали много на њих, говорили су такође у контексту других догађаја у вези са којима се помињу Аутаријати, има доста размимоилажења у мишљењима о томе где су Аутаријати живели и када су доживели врхунац моћи о којој говори Страбон. Тек у последње време више пажње им је поклонила познати историчар Фанула Папазоглу, која је у оквиру своје велике студије о средњобалканским племенима у предримско доба

¹ Strabo, VII, 5, 11.

детално анализирао све релевантне податке о њима и покушала да отклони недоумице које се појављују у погледу њихове територије и историјског развоја². Многи од њених закључака, због недостатка података, и даље се не могу прихватити са пуном сигурношћу, негде су остали знаци питања, сви одговори нису дати. Из тих разлога, желели бисмо да се укратко поново осврнемо на оно што се може рећи о овом племену на основу историјских извора, и још више на основу археолошког материјала и његовог поређења са историјским изворима.

Према Страбону,³ Аутаријати беху једно време највећи и најмоћнији илирски народ који је, покоривши Трибале, завладао и другим Трачанима и Илирима. Касније су били покорени од Скордиска, а онда од Римљана, који су покорили Скордиске. Поставља се питање када је било то време када су Аутаријати били најмоћније и најјаче илирско племе?

За хронолошки најстарији помен Аутаријата сматра се њихов сукоб са Ардијејима око сланих извора о коме говоре Псеудоаристотел, Страбон и Апијан⁴. Како су оба народа живела далеко од мора и слани извори им били веома важни, они су их користили наизменично али би заратили једни на друге чим би једна страна прекршила договор. Пошто се сматра да је племе Ардијеја живело на Јужном приморју, ове слане изворе су модерни историчари лоцирали изнад ушћа Неретве у близини Коњица у Херцеговини. Фанула Папазоглу је с правом приметил да се изричито каже да су оба племена, и Аутаријати и Ардијеји, живели далеко од мора, због чега им је со била тако важна.⁵ Она претпоставља да су Ардијеји првобитно живели дубље у унутрашњости копна и касније тек избили на море. Стога би ти слани извори морали бити лоцирани источније од ушћа Неретве па би се и територија Аутаријата, по њој, пружала источније, пре свега око реке Таре и планине Таре, од којих потиче, што је опште прихваћено, њихово име.⁶ На истоку, према Фанули Папазоглу, њихова територија се ширила долином Западне Мораве.⁷

Сигурно датована збивања у којима они играју одређену улогу везана су искључиво за другу половину IV века пре н. е.

² Papazoglu 1978, 87–129; 545–550 (A1–26).

³ Strabo, VII, 5, 11.

⁴ Ps.-Arist. De ausc. mir. 138; Str. VII, 5, 11: App. Ill. 3.

⁵ Papazoglu 1978, 91

⁶ Ibid., 126–128.

⁷ Ibid., 106–107

Године 335, према Ариану⁸, Александар Македонски на повратку са Дунава, из експедиције против Трибала, сазна да га Аутаријати желе да нападну. Како за њих раније није чуо, одлучи да убрза своје кретање и избегне их, али га Лангар, краљ Агријана, који је био у његовој пратњи, умири. Он му каже да су од свих тамошњих народа Аутаријати најнератоборнији и да ће он сам са својим људима упасти у њихову земљу и смирити их, што се и догоди. Правац повратка Александрове експедиције није могуће тачно утврдити, па тако ни територију Аутаријата али је свакако могуће да су тада живели на Морави или негде у близини те реке. Важно је такође истаћи да они у то време не представљају никакву нарочиту војну силу.

Године 310. велика и несносна најезда жаба и мишева на њихову земљу приморала је Аутаријате да напусте своја огњишта. Тако се на границама Македоније појављује 20.000 Аутаријата, које краљ Ксандар, у бојазни да не зарате на њега, насељава на планини Орбелу. Орбел је идентификован са планином Беласицом у Македонији. О најезди жаба говоре Агатархид, Хераклид и Јустин, а о сеоби Аутаријата у Македонију Диодор и Јустин.⁹

Године 302/1, уочи битке код Ипса, према Диодору,¹⁰ две хиљаде Аутаријата, који су били најамници у Лизимаховој војсци, пребегне Антигону, док Полијен¹¹ наводи да је 5.000 аутаријатских најамника сам Лизимах побио после битке код Лампсака, бојећи се побуне јер су изгубили пратњу и опрему. Питање како су ови Аутаријати стигли у Лизимахову војску, Фанула Папазоглу објашњава миграцијом дела Аутаријата у земљу Гета, односно у близину Лизимахове територије.¹²

Апијан,¹³ на једном месту, комбинујући и мешајући догађаје и народе из различитих времена, каже да су Аутаријати због намере да опљачкају Аполонов храм у Делфима доживели велике несреће. Заједно с Келтима званим Кимбри напали су храм али је већина страдала од киша, муња и непогода пре него сто су извели своју намеру, док је оне који су успели да се врате кући напало мноштво жаба, доносећи болести, тако да су побегли и населили се двадесет три дана одатле у мочварним и ненастањеним пределима Гета. Читав овај текст, како историчари износе, проблематичан је.¹⁴ Кимбри се јављају много

⁸ Arr. Anab. I, 5, 1–5.

⁹ Diod. XX, 19, 1; Iust. XV, 2,1. Cf. Papazoglu 1978, 110–115

¹⁰ Diod. XX, 113, 3.

¹¹ Polyæn. IV,12, 1.

¹² Papazoglu 1978, 122–124.

¹³ App. Ill.4.

¹⁴ Papazoglu 1978, 116–120.

касније и не могу се везати за Аутаријате. Аутаријати су ратовали са Келтима, који су их покорили, али је у крајној линији могуће да се нешто покорених Аутаријата придружило Келтима у њиховом походу на Делфе 279. године. С друге стране, најезда жаба и миграција Аутаријата одиграла се пре било какве келтске експедиције на југ. Једино што је могуће јесте да је један број Аутаријата пред навалом жаба кренуо и на исток до ушћа Дунава и тамо касније ступио у Лизимахову војску.

Како на основу ових података историја Аутаријата током друге половине IV века не изгледа нарочито бриљантна а после IV века се више не помињу, логично је претпоставити да су звездани час свог политичког и војног развоја доживели пре тога. Ипак, неки историчари склони су, држећи се утврђених историјских оквира, да јачање Аутаријата датују у две деценије после Александрове војне на Трибале.¹⁵ Та претпоставка изгледа нам мало вероватна већ због краткоће времена које је у питању.

У дискусију о Аутаријатима умешали су се и археолози који су на основу археолошког материјала покушали да реше нека питања из аутаријатске историје. Аутаријате је са Гласинцем повезао први још крајем XIX века Ђиро Трухелка,¹⁶ док је касније више археолога такође заступало ову идеју. Тако је Милутин Гарашанин,¹⁷ говорећи о великим украшеним појасевима од сребрног лима типа Мраморац, покушао да објасни њихову појаву у долини Велике Мораве као знак сеобе Аутаријата на исток после победе над Трибалима. Своју претпоставку је засновао на налазима сличних бронзаних наруквица, сиромашније украшених, у источној Босни и западној Србији, у гласиначкој културној групи. Боривој Човић¹⁸ је с друге стране неке паралеле у оружју и накиту између Гласинца и некропола Басараби и Балта Верде на румунској страни Ђердапа, датованих у VII век пре н. е., покушао такође да објасни продором Аутаријата на исток и њиховим потискивањем Трибала, док смо и ми указали на ширење карактеристичног гласиначког материјала на исток и запад, што би се могло повезати са јачањем Аутаријата.¹⁹ Коначно и Фанула Папазоглу у поменутој студији о палеобалканским племенима изнела је претпоставку да би се Аутаријати могли повезати са гласиначком културном групом, чији су центри били у источној Босни око висоравни Гласинац и у западној Србији око

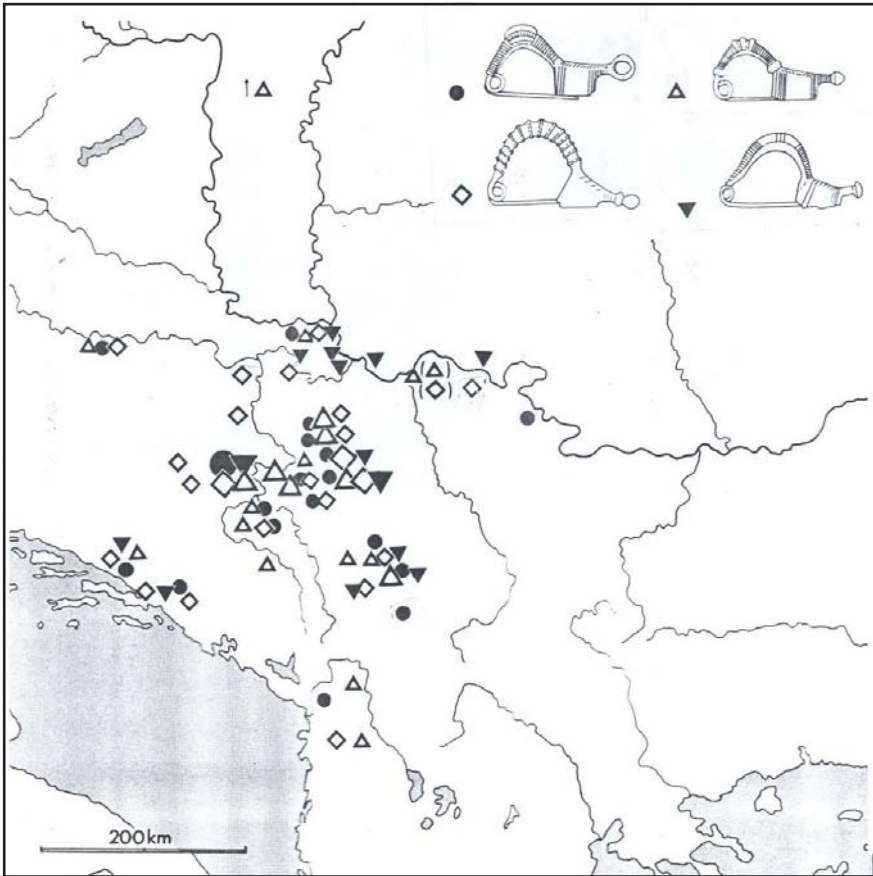
¹⁵ Ibid., 103.

¹⁶ Truhelka 1893, 115–116; cf. Benac 1987, 784–787.

¹⁷ Гарашанин 1949, 126–136.

¹⁸ Čović 1967, 103–122.

¹⁹ Васић 1972, 119–133 ; исти 1992, 393–399.

Сл. 1. Распрострањење гласиначких једнопетљастих фибула са издуженом троугластом или трапезоидном ногом

Ужица, односно у непосредној близини реке Таре и планине Таре, по којима је племе добило име.²⁰

Повезивање гласиначке културне групе, раширене махом у источној Босни и западној Србији, са Аутаријатима има извесног основа.

На висоравни Гласинац, источно од Сарајева, као и око саме висоравни, откривено је више хиљада гробних хумки и стотинак градина – утврђених насеља на брежуљцима, чија су истраживања почела

²⁰ Papazoglu 1978, 106–109.

1880. године и трајала са различитим интензитетом до краја XX века.²¹ Хронолошку поделу овог обимног материјала у пет фаза извршили су Алојз Бенац и Боривој Човић педесетих година XX века, који су дефинитивно утврдили да је живот на овом простору трајао непрекидно од краја енеолита до млађег гвозденог доба.²² Значајну студију о хронологији старијег гвозденог доба на Гласинцу дала је нешто касније Нора Лучентини.²³

Каснија истраживања су показала да Гласинац не представља јединствени организам који је функционисао равномерно и правилно него су се на овом широком простору од више десетина километара поједини делови у различитим временима различито развијали.²⁴ То је нарочито видљиво у бронзано доба када се на Гласинцу јавља више мањих скромних заједница које су само делимично показивале сличности међу собом и више биле усмерене ка суседним областима. Тек се негде почетком гвозденог доба, крајем VIII и у VII веку, запажа појачан интензитет културног развоја и прилив становништва на читавом гласиначком простору. То је време када се формира гласиначка група у правом смислу те речи. Велики број скелетних гробова са доста оружја и накита јавља се на више места на висоравни и око ње док су богати „кнежевски“ гробови са мачевима и кнемидама, накитом, керамиком и бронзаним посуђем, импортованим из Италије и Грчке, познати само са једног локалитета – Илијака, јужно од висоравни.²⁵

Крај VII и прва половина VI века представља на неки начин врхунац културног и политичког развоја гласиначке висоравни. Највећи број гробова се датује у то време, док се јавља више гробова који се могу означити као кнежевски на читавом простору, са богатим прилозима у оружју, грчком и домаћем, накиту, коњској опреми, керамици и бронзаном посуђу. Нађени су у Талинама, Читлуцима, Брезју, Осову, док је најмлађе датован међу њима кнез у Араревој громили, спаљен у великој хумци, пречника преко 20 м, са изузетним прилозима: коринтским шлемом, накитом и главарским инсигнијама, као и оружјем, које носи слуга сахрањен у истој хумци.²⁶

²¹ Čović 1987, 575–643.

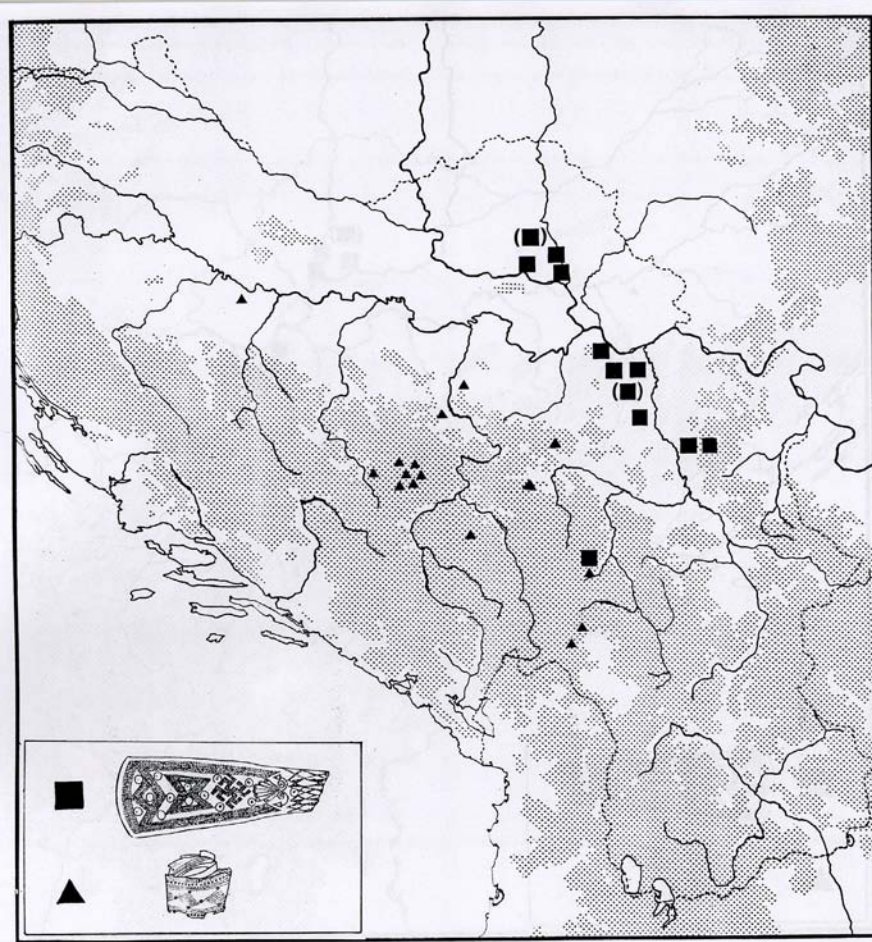
²² Benac – Čović 1956; 1957.

²³ Lucentini 1981, 67–165.

²⁴ Васић 2002, 7–36.

²⁵ Benac – Čović 1957, T. XV–XX; Čović 1979, 143–149.

²⁶ Benac – Čović 1957, T. XXIII, XXIV, XXVI–XXVIII, XXX–XXXII, XXXX–XXXXI; Čović 1979, 143–149.

Сл. 2. Распрострањење накита типа Мраморац

Од краја VI века, међутим, континуитет културног развоја на Гласинцу не може се више пратити на целом простору.²⁷ Интензитет живота се запажа једино на самој висоравни око Арареве громиле и Читлука, где се већи број гробова датује у V век, међу њима један гроб из друге половине V века са бронзаним посуђем и импортованом керамиком.²⁸ У току IV века појачана активност се примећује опет јужно

²⁷ Vasić 2002, 26–29.

²⁸ Fiala 1893, 139.

од висоравни и делимично источно али не и на самој висоравни. На основу тога могло би се рећи да крајем VI века настаје прекид развоја на читавом Гласинцу, да долази до поновног кретања и расељавања на различите стране, делом због пренасељености, делом због занимљивијих и изгледнијих збивања у суседству, богатства југа и плодности севера, који су мамили оснажене и амбициозне гласиначке поглавице.

У југозападној Србији, око Прибоја и Ужица, откривено је више некропола под хумкама које по начину сахрањивања и гробним прилозима у потпуности одговарају онима на Гласинцу и несумњиво припадају гласиначкој групи.²⁹ При томе налази из некропола у долини Поблаћнице, близу Прибоја, датују се махом у VII и почетак VI века (ту је нађен и један ратнички гроб са бронзаним кнемидама), док је број гробова знатно мањи у VI и V веку, да би се у IV веку опет повећао.

У широј околини Ужица један број гробова из Пилатовића код Пожеге припада VII веку док на осталим некрополама, оближњој Средњој Добрињи, затим Кривој Реци код Чајетине, Ражани код Косјерића и Вранама код Ариља највећи број налаза потиче из VI и прве половине V века пре н. е. Трагови живота после тога нису констатовани на овим налазиштима. Једина кнежевска хумка је откривена у Пилатовићима, где се гроб кнегиње са накитом, керамиком и бронзаним посудама, датује у средину или почетак друге половине VI века, док се за гроб кнеза са египатским скарабејем, вероватно увезеним из Италије, датум не може одредити са сигурношћу. Све то говори да су пуни културни развој ове некрополе доживеле у другој половини VI и почетком V века пре н.е., односно нешто касније него на Гласинцу.³⁰

Гласиначкој групи припадају са сигурношћу још неки налази у североисточној Херцеговини и северној Црној Гори, од којих је најзначајнија некропола у Готовуши код Пљеваља,³¹ као највероватније и велика кнежевска хумка у Новом Пазару, откривена испод средњовековне цркве.³² Богати прилози су садржали много накита од сребра и злата, више грчких бронзаних посуда и керамике, велики број ћилибарских перли увезених из Италије, од којих су многе фигурално обрађене – међу њима троугаона плочица са представом борбе грчког хоплита са североиталским ратником, чији је један део тек недавно нађен³³ – и други материјал, но такође осам типичних гласиначких бронзаних фи-

²⁹ Zotović 1985, 68–100.

³⁰ Vasić 1997, 45–62.

³¹ Čović 1967, 35–40; Марковић 1966, 215–229.

³² Mano-Zisi – Lj. Popović 1969, 67–132

³³ Palavestra 2003, 213–223.

була, на основу којих би се овај кнез могао повезати са гласиначком групом.³⁴

Сличности са гласиначким облицима материјалне културе, од којих су неки веома карактеристични и препознатљиви, показују многи налази, односно културне групе, у Босни, Херцеговини, Црној Гори, Срему, Централној Србији, Косову и северној Албанији, због чега се сви они приписују гласиначком културном комплексу и најбоље одсликавају сферу утицаја и ширење моћи гласиначке групе.³⁵ Распростирање једног од најтипичнијих елемената гласиначке групе, једнопетљастих лучних фибула са издуженом троугаоном или трапезастом ногом, које датују од прве половине VI до прве половине V века и јављају се у неколико варијаната, један је од најбољих примера у том смислу.³⁶

Други карактеристичан пример су већ поменути мраморачки појасеви. Милутин Гарашанин је претпоставио пре више година да велики, богато украшени мраморачки појасеви од сребрног лима, нађени махом у долини Велике Мораве означавају продор Аутаријата на исток јер су сличне бронзане наруквице у великом броју нађене на Гласинцу и Западној Србији.³⁷ Међутим с правом су изражене сумње да су скромно украшене бронзане наруквице могле да инспиришу стварање монументалних сребрних појасева.³⁸ Стога је највероватније треће решење. Једини златни појас типа Мраморац нађен је у кнежевској хумци у Новом Пазару, заједно са мноштвом другог накита од злата и сребра, неких облика локалних и оригиналних, што указује на постојање златарских радионица при „дворовима“ неких аутаријатских главара, чији су главни мајстори врло могуће били Грци или Македонци.³⁹ У тим радионицама је створен тип мраморачког накита – појасева, наруквица и наушница од сребрног и златног издуженог лима, како сведоче налази из Новог Пазара, Пећке Бање и Љубожде, који се затим раширио по целој аутаријатској територији и био израђиван у локалним радионицама према могућностима мајстора и захтевима клијентеле. На Гласинцу су постале популарне бронзане наруквице, у долини

³⁴ Vasić 1999, 44 Nr. 270–273; 93 Nr. 722; 95 Nr. 780,781; 97 Nr. 807.

³⁵ Cović 1987, 575–643. Скрећемо овде пажњу да термин културни комплекс Гласинац – Мати, који је једно време био у моди, не одговара стварном стању истражуивања. Иако између гласиначке групе и групе Мати у северној Албанији постоје сличности, уочљиве су значајне разлике због којих се две појаве не могу посматрати заједно.

³⁶ Vasić 1999, 88–98.

³⁷ Garašanin 1949, loc. cit.

³⁸ Срејовић 1981, 62.

³⁹ Vasić 1988, 43–46.

Мораве сребрни појасеви. Да ли су њихови власници били Аутаријати досељени у ове крајеве или локални главари, питање је на које ће дати одговор нова истраживања. У сваком случају може се рећи да је ширење гласиначких елемената на исток довело и до појаве ових појасева у Моравској долини.

По свом распрострањењу, карактеру насеља, погребном ритуалу, покретном материјалу, јасно утврђеним етапама развоја, гласиначка културна група је потпуно детерминисана група која би се на основу више елемената могла идентификовати са племеном Аутаријата. Врхунац њиховог успона, на основу података о гласиначкој групи, може се ставити у другу половину VI века, па би сукоб Аутаријата са Трибалима, њиховим главним ривалима на истоку, одиграо на основу тога крајем VI или почетком V века пре н. е.

На Гласинцу и његовој околини формира се током VII века једна снажна заједница, састављена од домаћег становништва и придошлих група са централном влашћу, оличеној у једној моћној кнежевској породици. Идућа етапа, од друге половине VII до друге половине VI века, означава даље јачање ове групе стицајем повољних околности, њено ширење на суседне области и стварање једног савеза племенских група које су могле да имају исто име. Вероватно је нека врста номиналне централне власти постојала и даље али се уместо једног кнеза сада јавља више локалних главара, богатих и моћних, на читавој гласиначкој територији. Идућа етапа, од друге половине VI до средине V века, означава време експанзије Аутаријата и покоривање суседа милом или силом. Тако, као пример, кнежевски гробови у Атеници код Чачка,⁴⁰ који такође обилују мноштвом прилога у керамици, бронзаном посућу, оружју и накиту од сребра и злата, не би се на основу погребног ритуала и карактера прилога могли приписати гласиначкој групи, али неке паралеле у накиту и бронзаном посућу говоре да су постојале пријатељске везе између кнегиње у Новом Пазару и кнегиње у Атеници, односно да је атеничка кнегиња вероватно приступила гласиначком савезу племена.

Ово ширење на различите стране значило је истовремено и нестанак централне власти. Поједине оснажене поглавице воде сваки своје ратове и освајају нове територије на југозападу, североистоку, југоистоку, док неке остају на гласиначкој висоравни. Неке од ових група се и даље називају Аутаријати, друге узимају мање позната локална имена.⁴¹ Десидијати, чије се име јавља касније, у време доласка Римља-

⁴⁰ Djuknić – Jovanović 1965, 1–25.

⁴¹ Papazoglu 1978, 109.

на, могли су првобитно бити једно од аутаријатских племена. Током друге половине V и прве половине IV века Аутаријати губе своју снагу и моћ, велики племенски савез се распада на више мањих група, и први подаци о њима у писаним изворима су истовремено последњи помен овог некада моћног племена.

Негде од половине V века ситуација се мења и у погледу материјалне културе. На централном балканском подручју, односно источно од Ужица и Прибоја, нема више налаза који би говорили о јасном континуитету гласиначке културне групе. Материјал је измешан и недовољно издиференциран, ретко се може говорити у то време о одређени неким групама. На читавом простору се примећује све више хеленизација материјалне културе, како керамике тако и накита. Грчке односно македонске утицаје и производе шире трговци и занатлије, па и групе имиграната који продиру долинама Вардара и Мораве све више на север. Нова истраживања све више откривају грчку керамику док доминирају македонске форме фибула и наруквица, све чешће од сребра, што индицира, како је речено, експлоатацију домаћих рудника под руководством страних стручњака.

Све то не мора да значи да у некој ближој или даљој будућности нова ископавања неке мање некрополе из IV века или откриће неких непознатих налаза у музејским депоима неће утврдити постојање гласиначке традиције на појединим комадима керамике, накита или оружја. Јер, да су Аутаријати били ту негде у то време, јасно говори Арианов податак да су се они спремали 335. године да нападну Александра који се враћао са Дунава. Та група Аутаријата, део некадашњег великог савеза, сигурно није обитавала гласиначку висораван или околину Прибоја. Они су морали бити знатно источније, највероватније негде у близини Моравске долине.

И поред великог броја аргумента који говоре у прилог идентификацији Аутаријата са гласиначком групом, она ипак остаје само претпоставка, мање или више прихватљива. Идентификације ове врсте су увек несигурне. Ипак, ако се на централном Балкану уопште нека археолошки утврђена група може да идентификује са неким у античким изворима поменутиим племеном, онда су то свакако гласиначка културна група и илирско племе Аутаријати.

Међутим, питање треба посматрати и из другог угла. Наиме, и поред релативно јасно утврђене хронологије гвозденог доба на централном Балкану, са јасно издвојеним етапама развоја и карактеристичним облицима материјала за сваку хронолошку етапу, регионалне групе су још увек слабо уочљиве. Једино се гласиначка група на западу јасно издваја као одређена културна целина у свим својим развојним фаза-

ма, док у осталим деловима и поред бројних налаза сигурно издвајање група, због мало познатих гробних целина, за сада није у потпуности могуће. Због тога се о материјалној култури Трибала, Дарданаца па и Пеонаца, да поменемо само главне етничке групе, не може да говори са сигурношћу, или боље речено у овом тренутку не постоје толико јасно издиференциране групе као што је гласиначка које би се могле идентификовати са овим племенима.⁴² Будућа истраживања ће свакако расветлити ове недоумице. Дотле треба бити стрпљив и прихватити оно што је тренутно вероватно, односно гласиначку групу довести у везу са Аутаријатима.

БИБЛИОГРАФИЈА

Benac, A., 1987

O etničkim zajednicama starijeg željeznog doba u Jugoslaviji, [y] Praistorija jugoslavenskih zemalja V, Željezno doba, Sarajevo 737–804.

Benac, A., Čović, B.,

1956 *Glasinac 1, Zemaljski muzej Sarajevo.*

1957 *Glasinac 2, Zemaljski muzej Sarajevo.*

Čović, B.,

1967 *O izvorima za istoriju Autarijata, Godišnjak. Centar za balkanološka ispitivanja 3, Sarajevo, 103–122.*

1967a *Nalazi iz tumula u Gotovuši (Plevlja) – 1906, Članci i građa za kulturnu istoriju Istočne Bosne 7, Tuzla, 35–40.*

1979 *Кнежевски гробови гласиначког подручја, Сахрањивање код Илира, Београд, САНУ, 143–149.*

1987 *Glasiначка kultura, [y] Praistorija jugoslavenskih zemalja V, Željezno doba, Sarajevo, 575–643.*

⁴² Доста је основана претпоставка да се група Злот-Софрониево у источној Србији и северозападној Бугарској, датована у 7. и 6. век пре н. е., може да повеже са Трибалима, на основу археолошког материјала (вид. Васић 1987, 660–667), али њен даљи континуитет и веза са богатим налазима из околине Враце из 4. века пре н. е. који су сигурно трибалски, није још потпуно утврђена.

Djuknić, M., Jovanović, B., 1965

Illyrian Princely Mounds in Atenica, Archaeologia Iugoslavica VI, Beograd, 1–25.

Fiala, F., 1893

Die Ergebnisse der Untersuchung prähistorischer Grabhügel auf dem Glasinac im Jahre 1892, Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Hercegowina 1, Wien, 126–168.

Гарашанин, М., 1949

Налаз првог гвозденог доба из Мраморца и проблем Илира у Србији, Музеји 2, Београд, 126–136.

Lucentini, N., 1981

1981 *Sulla cronologia delle necropoli di Glasinac nell' eta del ferro*, Studi di Protoistoria adriatica 1, Quaderni di cultura materiale 2, Roma „L'Erma“ di Bretschneider, 67–165.

Мано-Зиси, Ђ., Поповић, Лј., 1969

Novi Pazar, The Illyrian-Greek Find, Narodni muzej Beograd.

Марковић, Ч., 1966

Илирска хумка у Готовуши, Старине Црне Горе III/IV, 215–229.

Palavestra, A., 2003

A composite Amber Jewelry Set from Novi Pazar, „Amber in Archaeology”, Proceedings of the Fourth International Conference on Amber in Archaeology Talsi 2001, Riga, 213–223.

Parazoglu, F., 1978

The Central Balkan Tribes in the pre-Roman times. Triballi, Autariatae, Dardanians, Scordisci and Moesians. Amsterdam Adolf M. Hakkert.

Срејовић, Д., 1981

Гвоздено доба, [у] *Историја Срба I*, Београд, Српска књижевна задруга, 51–70.

Truhelka, Č., 1893

Poblize odredjivanje prehistoričkih nahodjaja u Bosni i Hercegovini iz željeznog doba, Glasnik zemaljskog muzeja V, Sarajevo, 111–116.

Vasić, R.,

1972 *Notes on the Autariatae and Triballi*, Balcanica III, 119–133

1987 *Moravsko-timočka oblast*, u *Praistorija jugoslavenskih zemalja V, Željezno doba*, Sarajevo, 651–672.

1988 *Ein neuer späthallstattzeitlicher Silbergürtel vom Typ Mramorac*, Archäologisches Korrespondenzblatt 18, 43–46.

1992 *Nekoliko stranica iz istorije Autarijata i Tribala*, Balcanica XXIII, 393–399.

1997 *The Early Iron Age Regional Groups in the Užice area*, Balcanica XXVIII, 45–62.

1999 *Die Fibeln im Zentralbalkan*, PBF XIV, 12, Stuttgart Franz Steiner Verlag.

2002 *Белешке о Гласинцу. Хронолошка и територијална питања*, Balcanica XXXII/XXXIII, 7–36.

Zotović, M., 1985

Arheološki i etnički problemi bronzanog i gvozdеног doba Zapadne Srbije, („Dissertationes et monographiae“ XXVI), Zavičajni muzej Titovo Užice/Savez arheoloških društava Jugoslavije, Beograd.

NOTES ON GLASINAC – THE AUTARIATAE

Summary

The Greek Geographer Strabo says the Autariatae used to be the largest and the strongest of Illyrian tribes. The historical context in which they are mentioned is dated to the second half of the fourth century BC, but the tribe is described as neither strong nor large. After that date, there is no further record of them. Therefore the inference seems reasonable that their acme should be dated to a period prior to the fourth century BC.

According to archaeologists and modern historians, the Autariatae lived in south-eastern Bosnia, south-western Serbia and northern Montenegro, i.e. in the territory where a powerful Early Iron Age group has been identified and named the Glasinac group after the Glasinac plateau east of Sarajevo. It was at the peak of its power between the mid seventh and mid fifth centuries BC, as dated by settlements and graves as well as a large number of small finds, weapons, pottery, jewellery, imported bronze vessels etc. On the strength of these chronological and chorological parallels, numerous instances of correspondence that cannot be coincidental, the author presumes a possible link between the Glasinac group and the Autariatae.

And yet, despite many arguments for the identification of the Autariatae with the Glasinac group, it remains a hypothesis, more or less plausible. Identifications of the kind are always tentative. But if there is in the central Balkans an archaeologically attested group that may be identified with a tribe referred to in classical sources, then it certainly is the case of the Glasinac culture and the Illyrian tribe of Autariatae.

The issue should be viewed from a different angle too. Namely, despite the relatively clear chronology of the Iron Age in the Balkans, with precisely delineated developmental stages and with classes of material typical of each stage, regional groups are difficult to differentiate. The only one that stands out as a distinctive cultural whole in all of its developmental phases is the Glasinac group in the west, while in other areas the small number of graves still makes reliable identification of groups impossible despite plentiful finds. For that reason one cannot speak with

any certainty about the material culture of the Triballi, the Dardanians or even the Paeonians, to mention but the main ethnic groups. Or, more precisely, at present there are no groups as clearly differentiated as the Glasinac culture that may be identified with those tribes. Further research will undoubtedly clarify these obscurities. Meanwhile, patience is needed and the acceptance of what seems plausible at the moment – a connection between the Glasinac group and the Autariatae.